

УДК 34С6
ББК 67.042 (2Т)

ДОИР БА ЗАМИНАҲОИ
ИҶТИМОЙ-ҲУҚУҚИИ ТАҲКИМИ
ҚОНУНИЯТ ВА ТАРТИБОТИ
ҲУҚУҚӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

О СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ
ОСНОВЕ УКРЕПЛЕНИЯ
ЗАКОННОСТИ И
ПРАВОПОРЯДКА В
ТАДЖИКИСТАНЕ

ON SOCIAL-LEGAL BASIS OF
STRENGTHENING IN REGARD TO
LEGITIMATENESS AND LAW ORDER
IN TAJIKISTAN

Қаландарова Маҳбуба Дадоҷоновна,
ассистенти кафедраи ҳуқуқи судӣ ва
назорати прокурори ДДҲБСТ
(Тоҷикистон, Хучанд)

Қаландарова Махбуба Дададжановна,
ассистент кафедры судебного права и
прокурорского надзора Таджикского
государственного университета права,
бизнеса и политики
(Таджикистан, Худжанд)

Kalandarova Makhbuba Dadajanovna,
assistant of the department of forensic law of
the juridical faculty under the Tajik State
University of Law, Business and Politics
(Tajikistan, Khujand)

E-MAIL: raksana.tj_ulibka@mail.ru

Ключевые слова: законность, правопорядок, защита, справедливость, противодействие, гарантии, принцип, коррупция.

Статья посвящена анализу эффективности механизмов защиты прав и свобод человека и гражданина в постсоветском Таджикистане, необходимости разработки его основополагающих теоретических положений и путей их реализации. В условиях социально-правовых реформ в Таджикистане особое значение приобретают теоретические и практические вопросы совершенствования механизмов охраны и защиты прав и свобод личности. С учетом происходящих перемен автором рассматриваются социально-правовые основы укрепления законности и правопорядка в Республике Таджикистан, обосновываются выводы о необходимости совершенствования механизма защиты прав и свобод граждан, обеспечения законности в стране с учетом судебно-правовой реформы.

Key words: legitimacy, law order, advocacy, justice, counteraction, guarantees, principle, corruption

The article presents an analysis of advocacy mechanism effectiveness concerned with rights and freedoms of man and citizen in post-Soviet Tajikistan, necessity of elaboration of its major theoretical provisions and the ways of their realization. Taking into account the changes in the society the author considers social-legal grounds of strengthening legitimacy and law order in Tajikistan Republic, substantiates the necessity of improving a mechanism of advocacy of citizen's rights and freedoms, insurance of legitimacy in the country; forensic-legal reform being taken into consideration as well.

Зарурати таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқиро дар Тоҷикистон, ки яке аз ҳадафҳои асосӣ ва муҳими таъмини истиқлолияти давлатӣ ба шумор меравад, вазъияти сиёсӣ иҷтимоӣ дар кишвар, ҳанӯз аз вақти қабул гардидани Эълومияи истиқлолияти Тоҷикистон (1991) тақозо мекард. Лекин бо сабабҳои маълум дар кишвар пурра таъмин кардани риоя ва иҷрои қонунҳо ва тартиботи ҳуқуқӣ имконнопазир гардид.

Таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ дар солҳои нахустини истиқлолияти давлатӣ аз ҳар ҷиҳат аз сифати фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ вобаста буд. Бинобар ин, вазъияти сиёсӣ дар ҷумҳурӣ ба миён омадаро ба назар гирифта, ҳанӯз 31 декабри соли 1992 Э.Раҳмон мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомиро вазифадор карда буд, ки фаъолияти худро дар бобати пурзӯр намудани муқовимат зидди ҷинояткорӣ дар ҳама самтҳо (хусусан зидди ғоратгарӣ, роҳзанӣ, талаву тороч кардани амволи давлатӣ ва ҷамъиятӣ, ғасод, ифротгарӣ, терроризм), инчунин дар самти таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрвандон, пурзӯр намоянд [14]. Ҷунки таъмини сулҳу ваҳдат, ҳомӯш кардани алангаи ҷанги граждани дар кишвар, барқарор кардани сохторҳои фалачгардида, тамоми соҳаҳои халқ ва ниҳоят барпо кардани заминаҳои давлати ҳуқуқбунёд ва ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати ҳимоя ва танзими боэътимоди ҳуқуқии тамоми муносибатҳои ҷамъиятиро тақозо мекард.

Таҳия ва қабул шудани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (1994) яке аз дастовардҳои муҳими миллӣ буд, ки муқаддасоти миллӣ, собиқаи давлатдорӣ миллӣ, истифодаи васеи арзишҳои умумибашарӣ, анъанаҳо ва осори таърихӣ миллиро эълон кард, онҳоро таҳти ҳимоя ва мавриди амал қарор дод [11, с.2].

Минбаъд, мақомоти қонунгузор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як силсила қонунҳои ҷавобгӯи талаботҳои меъёрҳои байналхалқиро қабул кард.

Ақидаҳои назариявӣ нисбат ба мафҳуми моҳияти қонуният ва роҳҳои таъмин намудани он низ диққатгун гаштанд. Мутахассисони соҳа доир ба ин масъалаҳо андешаҳои гуногунро пешниҳод ва асоснок мекунанд [5, с.10].

Байни ақидаҳои мухталиф оид ба мафҳумҳои тартиботи ҳуқуқӣ, қонуният ва роҳҳои таҳкими қонуният [6, с.124] нуқтаи назари профессор Сотиволдиев Р.Ш. хеле ҷолиб мебошад. Хусусан, дар робита бо андешаи қонуни ҳуқуқӣ ва ҳуқуқи инсон мафҳуми «қонуниятӣ ҳуқуқӣ», пешниҳод ва асоснок шудааст, ки ҷои дастгирӣ аст [14]. Ин ақидаҳоро минбаъд Р.Д. Ғоибов тақвият бахшида қайд мекунад, ки яке аз шартҳои рушди қонунгузори ҳуқуқӣ беҳтар намудани сифати татбиқи ҳуқуқ аз ҷониби мақомоти судии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад [7, с.22].

Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳибхитиёрӣ, истиқлолият ва тамомияти арзии Тоҷикистон, дахлнопазирии ҳудуди кишвар, моҳият ва вазифаҳои давлат, ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд, забони давлатӣ, рамзҳои давлатӣ ва шаклҳои давлатдорӣ Тоҷикистон, ҳадафҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ давлат, асосҳои иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии давлат ва ҷомеаи Тоҷикистон эълон шудаанд. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистонро давлати соҳибхитиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона эълон кард (м.1), ки ҷавобгӯи ҳадаф ва талаботи инкишофи ҷомеаи демократӣ дар ҷаҳони мутамаддин буда, ҳоло дар конститутсияҳои ҳамаи давлатҳои демократии дунё ифода гаштааст.

Дар Тоҷикистон мазмуни қонунҳоро ҳуқуқи инсон ташкил дода, риоя, иҷрои меъёрҳои он ба таъмин намудани ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ инсон

равона шуданд. Сифати дар амал, воқеан татбиқ шудани онҳо (ҳуқуқи инсон) дар муқоиса бо мувофиқати онҳо (санад ва ё амали татбиқ) ба адолат ва ба арзиши олии доштани ҳуқуқи инсон муайян карда мешавад.

Таҳлилҳо муайян карда шудааст, ки қонуният ҳамчун принцип, ғоя, усул, низом ва талабот дар фаҳмиши васеъ ифода ёфта метавонад. Тартиботи ҳуқуқӣ бошад бо ҳуқуқ алоқаманд буда, натиҷаи амалӣ гаштани меъёрҳои ҳуқуқиро ифода мекунад.

Айни замон, агар ба унсурҳои сохтори дохилии қонуният диққат диҳем, онҳо паҳлуҳои ҷудогонаи қонуниятро инъикос мекунанд:

- қабул гардидан ва мавриди амал қарор дода шудани маҷмӯи санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ (қонунҳо) аз ҷониби мақомоти олии қонунбарор;
- мазмуни санадҳои меъёрию ҳуқуқиро ташкил додани ҳуқуқи инсон;
- хусусияти ҳатмӣ доштани риоя ва иҷрои меъёрҳои санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ барои ҳама;
- ба меъёрҳои муқарраркардаи қонун мутобиқат кардани санадҳои зерқонунӣ;
- боиси ҷавобгарии ҳуқуқӣ гаштани риоя ва иҷро нашудани меъёрҳои муқарраркардаи санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ;
- таҳти назорати мақомоти давлатӣ қарор дода шудани ҷараёни риояи дақиқ ва иҷрои яххелаи қонунҳо.

Аз ин рӯ, ба ҳулоса омадан мумкин аст, ки унсурҳои номбаршуда танҳо дар алоқамандӣ бо ҳамдигар метавонанд моҳияти қонуниятро пурра ифода ва таҷассум намоянд. Минбаъд, қонуният ифодагар, нишондиҳандаи сатҳи риояи дақиқ ва иҷрои яххелаи нишондодҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо ва санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ (ки мазмуни онҳоро эътироф, риояи амалӣ ва таҳти Ҳимояи давлат қарор доштани ҳуқуқи инсон ташкил медиҳанд), аз тарафи тамоми мақомоти давлатӣ, ташкилот, муассиса, корхонаҳо, шахсони мансабдор, шахрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо эътироф мешавад. Риоя, иҷро ва татбиқи дурусту одилонаи меъёрҳои ҳуқуқӣ - унсурҳои дохилии амалигардии меъёрҳои ҳуқуқӣ, нишондод ва талаботи ҳуқуқӣ ба шумор рафта, дар ягонагӣ меҳвари принципи қонуниятро ташкил доданд. Тартиботи ҳуқуқӣ бошад натиҷаи амалӣ гаштани қонуният, сатҳи иҷрои талаботи меъёрҳои ҳуқуқиро таҷассум менамояд.

Қонуният – принципи умумихуқуқӣ эътироф гардида, аз Конститутсияи амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашма мегирад. Моддаи 10 Конститутсияи ҚТ волоияти Конститутсия, қонунҳо ва дигар санадҳои ҳуқуқиро дар қаламрави ҷумҳурӣ қатъиян тасдиқ намуда, эътибори умумихуқуқӣ, умумихатмӣ ва қатъӣ доштани онҳоро муайян кард.

Дар раванди бунёди давлати нав, давлати демокративу ҳуқуқбунёд, ки ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон дар мадди аввал қарор гирифт, сатҳи маърифати ҳуқуқии аҳоли низ баланд гардид. Қонун ба ҳифзу Ҳимояи инсон ва ҳуқуқу озодиҳои ӯ равона карда шуд, мавқеи шахс дар ҷомеа мустақкам гардид, барои истифодаи нерӯи моддиву маънавии вай, зиндагии осуда ва озоду шоистаи шахрвандон дар ҷомеа мусоидат намуд, ба ташкили фазои мӯътадили соҳибкорӣ ва фаъолияти муназзами мақомоти давлатӣ, корхонаҳо ва ташкилоту муассисаҳо замина гузошт.

Баъди қабули Конститутсияи кишвар ва ҳамчун шоҳаи мустақили ҳокимияти давлатӣ эътироф гардидани суд, аз ҷониби давлат ҷиҳати таҳкими асосҳои он пайваста тавачҷӯх зоҳир карда шуд. Чунки инсоният дар ҳама марҳилаҳои таърихӣ дар ҷустуҷӯи роҳҳои самаранок ва мақсадноки таъмину барқарор кардани адолати

иҷтимоӣ, такмил додани шаклҳои ба амалбарории он буд. Шакли судии таъмини адолати иҷтимоӣ дар Тоҷикистон яке аз дастовардҳои истиклолияти давлатӣ гардид, ки минбаъд бо воситаи низоми мустақили мақомотҳои судӣ ва ҳокимияти судӣ амалӣ гашта, чун воситаи асосии таъмини қафолатҳо ва ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд эътироф мешавад. Моҳияти маънавий доштани адолат, чун ифодакунандаи сатҳи мӯътадили ҳаёти иҷтимоӣ, ки шароити мусоиди ором, арзанда ва осоиштаи ҳаёти инсонро таҷассум мекунад, аз меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (м.1) сарчашма гирифтааст. Таъмини адолат аз ҷониби мақомоти судӣ он гоҳ ногузир мегардад, ки агар зарурати бо даҳолати давлат маҳдуд кардани ҳуқуқу озодӣ (м.14), ба танзим даровардани низоъҳо дар муносибатҳои ҷамъиятӣ ба миён оянд. Давлат бо ин роҳ кӯшиш мекунад, тартиботи ҳуқуқӣ ва меъёри рафтори аъзои ҷамъиятро, ки ҷорӣ кардааст, аз таҷовуз ҳимоя кунад, низоъро ҳал ва ҳуқуқи вайроншударо барқарор намояд. Яъне, адолати судӣ хусусияти давлатӣ-ҳуқуқӣ гирифта, бо нақш ва таъиноти иҷтимоии он алоқамандии бевосита пайдо кард, одилона ҳал кардани ҳама гуна баҳсҳо аз ҷониби суд талаботи асосии фаъолияти онҳо муқаррар гардид [9, с.8].

Дар ин рағбанд, давра ба давра татбиқ шудани ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ ва дар доираи он такмилу таҳким бахшидан ба сохтор ва фаъолияти мақомоти судӣ, мустақкам намудани асосҳои моддиву техникаи онҳо ва бехтар кардани вазъи ҳуқуқиву иҷтимоии судяҳо, иштирокчиёни муҳофизати судӣ тадбирҳои мушаххас андешида шуданд [8]. Аз ҷумла, як қатор қонунҳо қабул шуданд, ки ба баланд бардоштани сифати баамалбарории адолати судӣ равона шудаанд.

Дар ҷараёни пешбурди парвандаҳои ҷиноятӣ тамоми иштирокчиёни муҳофизати ҷиноятӣ, аз ҷумла ҳешовандони наздики онҳо таҳти ҳимояи давлатӣ қарор дода шуданд. Ҳимояи давлатии иштирокчиёни муҳофизати судии ҷиноятӣ (инчунин ҳешовандони наздики онҳо) аз татбиқ намудани чораҳои амниятӣ, ки ба ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва (ё) молу мулки онҳо равона гардидаанд, инчунин чораҳои дастгирии иҷтимоии шахсони номбурда бо сабаби иштироки онҳо дар муҳофизати судии ҷиноятӣ иборат мебошанд, ки аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ амалӣ гардонидани мешаванд. Чораҳои ҳимояи давлатӣ, инчунин метавонанд то оғоз намудани парвандаи ҷиноятӣ нисбат ба арзкунанда, шохид ё ҷабрдида аз ҷиноят ё шахсони дигар, ки барои пешгирии ва кушодани ҷиноят мусоидат мекунанд, татбиқ шаванд [11, с.11].

Дар навбати худ ҳокимияти судӣ вазифадор карда шуд, ки ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсонро меҳвари фаъолияти худ қарор дода, тавассути қабули санадҳои одилонаву қонунӣ татбиқи дурусти меъёрҳои Конститутсия ва қонунҳо, адолати судиро таъмин намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон муқовимат бо муомилоти ғайриқонунии маводи нашъаоварро ҳамчун қисми таркибии мубориза бо терроризми байналмилалӣ ва ҷинояткории муташаккили трансмиллӣ ҳисобида, ханӯз солҳои 1995-1996 ба Конвенсияҳои Созмони Милали Муттаҳид дар бораи воситаҳои нашъаовар ва моддаҳои психотропӣ ва дар бораи мубориза бо воситаҳои нашъаовар ва моддаҳои психотропӣ ҳамроҳ гардид. Дар қори Иҷлосияи махсуси Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид сарвари давлати Тоҷикистон Э.Раҳмон баромад намуда, дар бораи ташкили низоми бисёрзинаи ҳамкории байналмилалӣ, чун воситаи пурсамари муқовимат ба ин таҳдиди муносири глобалӣ ва таъсиси «ҳалқаи амният» дар атрофи Афғонистон тақлиф пешниҳод карда буд. Ин чораҳо барои минбаъд вусъат ва

густариш додани ҳамкориҳои давлатҳо бар зидди ин зухуроти ғоҷеабор мусоидат намуданд [4].

Ҳоло яке аз масъалаҳои муҳим дар раванди таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, ки ҷомеаи моро ба ташвиш овардаанд, муомилоти ғайриқонунии маводи муҳаддир, ифротгароӣ ва коррупсия мебошанд. Таъмини мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм (ифротгароӣ) мутобиқи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди экстремизм (ифротгароӣ)», Консепсияи амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст, барномаҳои ҷумҳуриявӣ ва нақшаҳои идоравӣ дар ин соҳа ба роҳ монда шудааст. Инчунин, тибқи созишномаҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон чораҳои заруриро андешида истодааст, ки дар қаламрави худ ба ғайриқонунии террористӣ ва экстремистӣ (ифротгароӣ), ки муқобили манфиатҳои давлатҳо ва шаҳрвандони онҳо нигаронида шудааст, роҳ надихад, ба террористон паноҳгоҳ фароҳам наорад, низоми самарабахши муборизаро зидди маблағгузориҳои терроризм ва экстремизм (ифротгароӣ) таъсис диҳад ва таблиғоти террористӣ ва экстремистиро (ифротгароиро) бо роҳи услубҳои ҳам ҳуқуқӣ ва ҳам бо тарзу воситаҳои пешқадами иҷтимоӣ иқтисодӣ ва фарҳангӣ маънавӣ пешгирӣ кунад. Лекин таҳдиди терроризм ва экстремизми (ифротгароӣ) имрӯза бар хилофи манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тамоми ҷомеаи ҷаҳонӣ аз байн нарафтааст.

Аз ин лиҳоз, аз ҷониби мақомоти қонунгузорӣ, иҷроия ва ҳокимияти судӣ, субъектҳои бевоситаи мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм (ифротгароӣ), дигар субъектҳои дар мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм (ифротгароӣ) иштироккунанда, мақомоти ҳудидораи маҳаллӣ, шахсони мансабдор ва шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, андешидани тадбирҳои ғаврии хусусияти сиёсӣ, ҳуқуқӣ, маънавӣ, ташкилӣ, иқтисодӣ, ҳарбӣ зарур ва ноғузир аст. Дар кишвар зидди ин зухуроти хавфнокӣ номатлуб аз тарафи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ муборизаи беамон давом дорад [12, с. 12-17].

Ҳарчанд, ки дар ин самт натиҷаҳои мусбат ба даст омада бошанд, ҳам, вале то ҳол чораҳои андешида шуда, кофӣ нестанд. Ғайриқонуният дар соҳаи муқовимат зидди ҷинояткорӣ ба мусоидат ва ҳамкориҳои тамоми табақаҳои ҷомеа ниёз дорад, зеро маводи муҳаддир ба генофонди миллат зарба зада, ахлоқи ҷомеа, махсусан ҷавононро коҳиш медиҳад ва гузашта аз ин, ҷунонки борҳо сардори давлат Э.Раҳмон таъкид карда буд, [3, с.124] яке аз сарчашмаҳои маблағгузориҳои терроризм ва эҷоди хатар ба амнияти давлату ҷомеа ба ҳисоб меравад.

Ҳоло барои беҳтар намудани сатҳи риояи дақиқ ва яқхелаи қонунҳо, тақвияти мавқеи Шӯрои адлия, Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон [13]. Шӯрои миллии муқовимат бо коррупсия, Шӯрои ҳамоҳангсозии мубориза бо ҷинояткорӣ, мустаҳкам кардани қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, баррасӣ ва ҳалли одилонаи арзу шикоят ва муроҷиатҳои зиёди шаҳрвандон, таъмини қафолатҳои муроғиавии иштирокчиёни муроғиавии судӣ, бартарияти чораҳои пешгирии ҷиноят ва дигар ҳуқуқвайронкунӣ дар ғайриқонунии мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ, хусусан мақомотҳои, ки ғайриқонунии оперативӣ-ҷустуҷӯиро амалӣ менамоянд, беҳтар кардани сифати ҳамкориҳои мақомотҳои ҳифзи

ҳуқуқ байни ҳамдигар, инчунин бо мақомотҳои Иттиҳоди давлатҳои мустақил ноғузир мебошанд.

Доир ба таъмини риояи қонунҳо як нуқтаро қайд кардан зарур аст, ки арзу шикоятҳои шаҳрвандон низ сатҳи риоя ва иҷро шуда истодани қонунҳоро инъикос карда метавонанд. Лекин, чи хеле, ки маводи омории мақомоти прокуратура шаҳодат медиҳанд, дар амалия арзу шикоятҳои шаҳрвандон нисбати амал ё санадҳои ғайриқонунӣ, аксар вақт аз ҷониби шахсони ваколатдор ҳамчун «таҳқири шахсӣ» нисбати шахсияти худ фаҳмида мешавад ё шахсони мансабдор онро мисли «танқиди шахсӣ» қабул мекунанд [2].

Дар бисёр мавридҳо, шикоят, аслан нисбати шаъну шарафи шахс ё касбии шахси мансабдор пешниҳод намешавад. Шикоят нисбати амал ё қароре, ки шахси ваколатдор ё суд бар хилофи тартиби муқарраркардаи қонун анҷом додаст ё қабул кардааст, оварда мешавад. Бинобар ин, арз кардан, ё пешниҳод шудани шикоят аз ҷониби шаҳрванд дар асл «фочеаи мудҳиш» нест. Аз як тараф, шахси шикояткунанда набояд бевосита ё бавосита ба хоҳири ҳимояи «шарафи рутба, идора ё мақомот» мавриди таъкиб қарор дода шавад, ки бевосита инкор кардани меъёри Конститутсияи ҚТ мебошад. Аз ҷониби дигар, арзу шикоят барои саривақт ошкор ва баргараф карда шудани вайроншавии қонун, барқарор кардани ҳуқуқҳои вайроншуда; қонунӣ, асоснок ва одилона ҳал гаштани масъалаҳои ба миён омада ёрӣ мерасонад; масъулиятшиносии кормандони ваколатдори давлатиро то дараҷае баланд мегардонад; яке аз имкониятҳои воқеии иштироки намоёнҳои аҳли ҷамъиятро дар баамалбарории идоракунии давлатӣ таъмин менамояд.

Ҳамин тариқ, таҳлили масъалаҳои мазӯъи нишон медиҳад, ки сабаби асосии арзу шикоятҳои мардум дар он аст, ки дар амал татбиқи шудани қонун дар бисёр соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ, бинобар омилҳои субъективӣ ва манфиатдории баъзе шахсони мансабдори мақомотҳои давлатӣ ба мӯҳлатҳои гуногун «мавқуф» гузошта мешаванд ё то ворид шудани фармони дахлдори роҳбари болоии соҳавӣ татбиқи қонунҳо «боздошта» мешаванд. (Баракс татбиқи фармон ё амри роҳбари идораи болоӣ назар ба санади меъёрию ҳуқуқӣ (қонун) саривақт ҷараён мегирад, ки ин ҳел муносибат ба қонун қувваи қатъӣ ва амали бевоситаи меъёрҳоро хоҳиш медиҳад). Сатҳи пасти ташкили корбарӣ, нокифоягии маърифати ҳуқуқӣ, бемасъулиятӣ, «интизории» фармони махсуси роҳбари идораи болоӣ ё «намоишкории садоқат нисбати роҳбари идораи болоӣ», безътиной нисбати татбиқи қонунҳо ва ғайраҳо аз қабилҳои омилҳои паҳншудае мебошанд, ки ба татбиқи воқеии қонунҳо ва амалӣ гаштани ҳуқуқҳои шаҳрвандон, аксар вақт монев мешаванд, инчунин боиси норозигӣ ва нобоварии мардум ба қонун ва тартиботи ҳуқуқӣ мегардад.

Аз ин рӯ, қайд кардан ҷоиш аст, ки ба фаъолияти мақомотҳои назоратбаранда, таъкиби ҷиноятӣ ва прокуратура набояд танҳо аз рӯи шумораи аризаҳои воридшуда ё парвандаҳои ба суд ирсолшуда баҳо дода шавад, ё ба фаъолияти суд аз рӯи парванадҳое, ки нисбати онҳо танҳо ҳукми айбдоркунанда бароварда шудааст. Микдор дар ин сурат сифати корро ифода карда наметавонад. Фаъолияти мақомотҳои номбаршуда дар роҳи тарғибу ташвиқоти қонунҳо, ҳамкорӣ бо ташкилоту муассисаҳо оиди баррасии арзу шикоят, пешгирии ҷиноят, дигар ҳуқуқвайронкуниҳо ва оқибатҳои он бештар мақсаднок аст ва набояд сарфи назар карда шавад.

Барои иҷрои бомувафакати вазифаҳо оиди саривақт ва пурра ошкор кардани ҳуқуқвайронкунӣ, ҷиноят ва ба ҷавобгарӣ кашидани шахсони ҷиноят ё дигар

хукукбайронкунӣ содир карда на танҳо дониши ҳуқуқӣ, инчунин интизоми қатъӣ ва намунавии хизматӣ, истифодаи самараноки услубҳои пешқадам, такмили шаклҳои ҳамкорӣ ва ҳамоҳангсозии фаъолият, татбиқи воситаҳои илмӣ-техникӣ ноғузир ва ҳатмӣ мебошанд. Ҳангоми пешбурди парвандаҳо ё баррасии баҳсҳои ҳуқуқӣ риоя накардани талаботи қонун, сарфи назар аз он ки дар қадом асос роҳ дода шудааст, қатъиян ва набояд иҷозат дода шаванд, масъулияти муқаррарнамудаи қонун сарфи назар нагардида, санадҳои ғайриқонунӣ қабулшуда беэтибор доништа, саривақт бекор карда шаванд.

Бо ҳамин мазмун сарвари давлат роҳбарони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ, аз ҷумла Вазорати муҳофизат, Қумитаи давлатии амнияти миллий, Сарраёсати Қушунҳои сарҳадӣ, Гвардияи миллий, Қумитаи ҳолатҳои фавқулодда ва муҳофизати гражданин, Агентии назорати маводи нашъаовар ва сохторҳои дигарро вазифадор кардааст, ки доир ба баланд бардоштани ҳисси ватандӯстиву ватанпарастӣ, ифтихори миллий, риояи савганди ҳарбӣ, сатҳи касбӣ, омодагии ҷисмонӣ ва рӯҳию равонии хизматчиёни ҳарбӣ, интизоми ҳайати шахсӣ, риояи ойинномаҳои ҳарбӣ ва волоияти қонун, инчунин тарбияи кадрҳои баландсавб дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҳарбии кишварамон ва давлатҳои пешрафтаи хориҷӣ чораҳои иловагии доимӣ андешанд; ҷобачогузори дурусти кадрҳои соҳа, баланд бардоштани сатҳи донишу таҳассуси онҳо, пешбарӣ кардани ҳуқуқшиносони пуртаҷриба ба ишғоли вазифа, иҷрои саривақтии санадҳои судӣ ва роҳ надодан ба қонуншиканиҳо дар фаъолияти судьяҳо, инчунин ҳалли дигар масъалаҳои ташкилии фаъолияти мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ ва судӣ, инчунин баҳри баланд бардоштани сатҳи маърифати ҳуқуқии аҳоли тадбирҳои муассир андешида шаванд.

Ҳамин тариқ, ташаккули давлати ҳуқуқбунёд дар Тоҷикистон аз таҳкими қонунӣ, тартиботи ҳуқуқӣ, аз такмилибӣ ва воқеан дар амал татбиқ шудани қонунҳо, сатҳи маърифати ҳуқуқии аҳолии кишварамон вобастагии калон дорад [10].

«Бунёди ҷомеаи пешрафта қабл аз ҳама эҳтироми қонун, баланд бардоштани маърифати ҳуқуқӣ ва умуман таъмини волоияти қонунро тақазо мекунад. Мо бояд эҳтиромро сачда қарданро ба қонун омӯзем, аз ҷаҳорҷӯбаи Конститутсия берун набароем, ки қонуну қонунӣ мизони воқеии зиндагӣ, пойдевори ҳаёти ҳаррӯза ва низоми ҳамешагии давлатдорӣ мо гардад» [1, с.41].

Калидвожаҳо: *замина, принцип, қонун, ҳуқуқ, қонунгузорӣ, коррупсия, мақомот, ҳимоя, адолат, муқовимат, қонунишиканӣ, кафолат.*

Пайнавишт:

1. Ализода З. Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ва вазъи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Давлат – кафили ҳуқуқи озодиҳои шаҳрванд // Минбари халқ. №16 (8309) аз 19 апрели соли 2012.
2. Раҳмон, Э. Муқовимати пурсамар ба таъдиди муосири глобалӣ. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибати 10 солагии таъсисёбии Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. 30 майи соли 2009. // Садои мардум. №71 (2447). 2 юни соли 2009
3. Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015 -2017 аз 5 январӣ соли 2015 № 327

4. Гоибов Р.Д. Судебное правоприменение в условиях судебно-правовой реформы в постсоветском Таджикистане: общетеоретический аспект: автореф... дисс.к.юр.н. – Душанбе, 2012.- 288 с.
5. Исқандаров З.Х. Роль органов прокуратуры в обеспечении защиты прав и свобод человека в уголовном процессе // Қонуният.- №2, -2004, - 127 с.
6. Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» //Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2001, №7, мод.490; соли 2003, №12, мод.685; соли 2004, №5, мод.347; соли 2006, №3, мод.143; соли 2007, №7, мод. 651;соли 2008, № 3, мод. 181; №6, мод. 443; №12, ыисми 1, мод. 982. -20 с.
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи давлатии иштирокчиёни муҳофизати судии ҷиноятӣ» аз 29 декабри соли 2010 №644. Душанбе. «МАТН» 2011. - 25 с.
8. Раҳматулоев А.Э., Шарифов Ф.М. Заминаҳои иҷтимоӣ-ҳуқуқии ташаққули давлати ҳуқуқбунёд дар Тоҷикистон – Душанбе: 2012.- 124 С.; Алексеев С.С. Теория государства и права-М.: Норма, 2004. -С.84; Раянов Ф.М. Проблемы теории государства и права-М.:Право,2003. -с.292.
9. Раҳмон, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат./ Раҳмон, Э./ ҷилди 5. – Душанбе, Ирфон 2005.- 501с.
10. Раҳмон, Э. Матбуот ёвари давлату ҳукумат аст. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 100 солагии матбуоти тоҷик // Минбари халқ. 2012.№11(834).
11. Раҳмон, Э. Масъулият барои фардои миллат. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 апрели 2003.
12. Тохиров Ф.Т. Ведущая роль основного закона // Народная газета. -2011-№47.
13. Шаропов С.Ш. Правовые вопросы борьбы с терроризмом // Гос.и право. -№3.2000.- 118 С.

Reference Literature:

1. Rakhmon Emomali. Independence of Tajikistan and Rebirth of Nation / Emomali Rakhmon. V.5. - Dushanbe, 2005. – p.41. 501pp.
2. Rakhmon Emomali. Press Is State`s and Government`s Assistant. Tajikistan Republic President`s Speech at the Sitting Devoted to the 100-th Anniversary of the Tajik Press // Sadoi Mardum (The People`s Voice), 2012, № 11 (824). -8 pp.
3. Rakhmon Emomali. Responsibility before the Nation`s Future. Tajikistan Republic President`s Message to Majlisi Oli of Tajikistan Republic from April 4, 2003. Tajikistan Republic President`s Speech at the Meeting with the Officers of the Bodies of Law Order and Force Frameworks on February 9, 1999 and May 31, 2002. Djumkhuriyat. – pp. 3, 16.
4. Rakhmon Emomali. Resultative Withstanding and Modern Global Challenges. Tajikistan Republic President`s Speech Devoted to the 10-th Anniversary of the Agency on Combat with Illegal Circulation of Narcotic Drugs under the President of Tajikistan Republic from May 30, 2009 // Sadoi Mardum. № 71 (2447) from July 2, 2009. – pp. 4, 16.
5. Iskandarov Z.Kh. The Role of Procurator`s Office Bodies in Insurance of Man`s Rights and Freedoms in Trials on Crimes // Konuniyat (Legitimatenses) № 2, 2004. – p. 78; Isoyev M.Sh. Theoretical-Legal Grounds of Respect for Individual at the Stage of Preliminary Investigation in Tajikistan Republic. – Dushanbe, 2005. – pp. 10, 302.

6. *Rakhmatulloyev A.E., Sharifov F.M. Social-Legal Prerequisites of the Formation of a Law-Abiding State in Tajikistan Republic. - Dushanbe, 2012. – 124 pp.*
7. *Sotivoldiyev R.Sh. Problems of the Theory of State and Law. Text-book. V.2. - Dushanbe, 2010. – pp. 642-650; - 760 pp.*
8. *Goibov R.D. Forensic Law Application under the Conditions of Forensic-Legal Reform in post-Soviet Tajikistan: General Theoretical Aspect. Synopsis of the candidate dissertation in jurisprudence. - Dushanbe, 2012. – 22 pp.*
9. *Zukhurov Sh. The Role of Forensic Power in Insurance of Law Priorities and Social Justice // Sadoi Mardum. №№ 60-61 (2585-2586) from May 29, 2010. – 16 pp.*
10. *Constitutional Law of Tajikistan Republic «On Tajikistan Republic Courts» // Tidings of RT **Majlisi Oli.** 2000, № 7, – p. 490.*